

Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ '21 ΣΤΑ ΟΘΩΜΑΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

Επί αιώνες φυλάσσονταν στο Ιεροδικείο της Θεσσαλονίκης εκατοντάδες επίσημα έγγραφα της οθωμανικής περιόδου 1387-1912. Αυτοκρατορικά Φιρμάνια, διατάγματα και αναφορές αξιωματούχων περιέχουν πολύτιμες αυθεντικές πληροφορίες που μεταξύ άλλων αναφέρονται στη Μακεδονία, στους πολέμους και σε μεγάλα ζητήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μεγάλο μέρος αυτών κατεστράφη κατά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης: λεηλατήθηκε, πετάχτηκε στα σκουπίδια ή έγινε προσάναμμα. Όσα διασώθηκαν τελικά κατετέθησαν στο Μεταφραστικό Γραφείο του Πρωτοδικείου, όπου ο προϊστάμενός του Λάζαρος Μαιζορίδης άριστος τουρκολόγος τα μετέφρασε στα ελληνικά σε τρία αντίγραφα. Ένα από αυτά εναπόκειται στην Εταιρεία Μακεδονικών και τεκμηρίωσε ορισμένες μελέτες της. Καταλαμβάνουν δύο ογκώδεις τόμους τους οποίους δημοσίευσε το 2000 σε πολύγραφο ο Θεσσαλονικιός Γεώργιος Σταμπουλής. Και, επειδή η Ιστορία κάνει κύκλους, μου τους χάρισε αρχές του 2017 ο φίλος Νίκος Π. Ρέγκος. Τον ευχαριστώ από καρδιάς.

Αύριον ξημερώνει η επέτειος της Εθνικής Παλιγγενεσίας και την συνεισφορά των Μακεδόνων έχουν περιγράψει ήδη παλαιότερα επίκαιρα σημειώματά μας. Από αυτόν τον απέραντο λειμώνα των οθωμανικών εγγράφων δρέπουμε και συνοψίζουμε όσα συνθέτουν αχνιστά την Μικρή Ιστορία του Αγώνα στη Θεσσαλονίκη και στο Άγιον Όρος που υπό την σκέπη του τελεί η Συμβασιλεύουσα Πόλις επί ένδεκα αιώνες.

Ευθύς μετά την επικράτηση των Οθωμανών στη Μακεδονία, ο Σουλτάνος με φερμάνι του αναγνώρισε όλα τα παλαιά προνόμια του Αγίου Όρους. Η Χερσόνησος του Άθω ανήκε γεωγραφικά στο Σαντζάκι της Θεσσαλονίκης αλλά κηρύχθηκε τόπος άβατος, απηλλάγη από κάθε φόρο και υπήχθη στο Οτζάκιον (μονάδα) της Ανακτορικής Φρουράς των Μποσταντζήδων, των Κηπουρών, που διακανόνιζαν όλα τα αγιορειτικά ζητήματα με έναν Χασεκή τους. Ήδη το 1708 ένα φερμάνι απαγορεύει στον Σαντζάκ μπέη της Θεσσαλονίκης να επιτάξει στην πόλη οκτώ σπίτια επειδή ήταν Μετόχια του Αγίου Όρους. Μετά εκατό χρόνια ο Καϊμακάμης της Θεσσαλονίκης, φοβούμενος εξέγερση λόγω του ρωσο-τουρκικού πολέμου, συνέλαβε είκοσι μοναχούς, έναν από κάθε Μονή, και τους φυλάκισε ομήρους στον Κανλή Κουλέ (Πύργο του Αίματος, τώρα Λευκό Πύργο). Έλαβε, όμως, διαταγή από την Πόλη και τους ελευθέρωσε αμέσως. Τότε στα νερά του Άθω πέντε τουρκικά καράβια βρέθηκαν αντιμέτωπα με ένδεκα ρωσικά που τα απέκλεισαν στον κόλπο της Ιερισσού, των Σιδηροκαυσίων. Οι Οθωμανοί, για να μη παραδοθούν, τα βύθισαν και σώθηκαν κολυμπώντας. Τα εννέα κανόνια αυτών ανέλκυσαν σε δύο φάσεις οι Οθωμανοί και τα τοποθέτησαν στα επάκτια φρούρια της Θεσσαλονίκης.

Μετά δεκατρία χρόνια, ωστόσο, τον Μάρτιο του 1821 το Άγιον Όρος επαναστάτησε υπό τον Εμμανουήλ Παπά και χίλιοι μοναχοί έλαβαν τα όπλα. Ο Σουλτάνος κήρυξε Τζιχάντ στη Μακεδονία όπου περισσότερες από 120 πόλεις, κάμες και χωριά αφανίσθηκαν, χιλιάδες άνδρες εσφάγησαν και μυριάδες γυναικόπαιδα πουλήθηκαν δούλοι. Μόνον το Άγιον Όρος δεν εθίγη και σύντομα ανέλαβε όλα τα προνόμιά του.

Στη Θεσσαλονίκη οι Έλληνες σφαγιάζονται και τα γυναικόπαιδά τους πωλούνται στα σκλαβοπάζαρα. Ο Φιλικός Στέφανος Τάττης και πολλοί εξέχοντες δραπετεύουν. Δημεύεται η περιουσία των εκτελεσθέντων και των φυγάδων. Ανάμεσα στους εκτελεσθέντες προκρίτους, που η τεράστια περιουσία τους δημεύθηκε, αναφέρονται ο Χρήστος Μενεξές και ο Μανωλάκης Κυριακού. Φυγάδες οι εγγονοί του Νάνου Κουταντζόγλου και οι Γιακουμάκης Αργυρός, Κωνσταντίνος Σκαμπάλης,

Παναγιώτης Χατζή-Γούσιος, Δήμος Χατζή-Χρήστος και Γιακουμής Πολύζος. Ακόμη και το 1835 ένα φιρμάνι εκπλειστηριάζει ακίνητα του Νάνου Καυταντζόγλου: τρία μέγαρα, ένα μεγάλο κεντρικό οικόπεδο στα ερείπια μεγάρου και δύο διώροφες αποθήκες στο λιμάνι. Τα εγγόνια του, όμως, είχαν φυγαδευθεί.

Ο Φιλικός Νάνος Γούτα Καυταντζόγλου, ο πλουσιότερος της πόλης, έχει αποθάνει το 1819 και άφησε την τεράστια περιουσία του στους τρεις εγγονούς του, γιούς του γιού του, Μερκουρίου που ονομάζονται Λυσίμαχος, Λύσανδρος και Δαΐφρων. Επίτροπο των ανηλίκων εγγονών του όρισε τον προύχοντα Σπανδωνή Μπασματζή Χατζηκωνσταντίνου, πλούσιο έμπορο συναλλασσόμενο με την Ευρώπη, σύζυγο της κόρης του Λισάβας (Ελισάβετ). Ο Καυταντζόγλου είναι τόσο σπουδαίος ώστε το 1820 ένα φιρμάνι διατάσσει τις αρχές να προστατεύουν τους κληρονόμους του. Ο Λυσίμαχος έχει ενηλικιωθεί τότε και με βεράτι ορίζεται έμπορος Ευρώπης.

Ο αδελφός του Λύσανδρος αναδεικνύεται μέγας αρχιτέκτων στην Ευρώπη. Σε ηλικία 32 ετών το 1844 καλείται στην νέα πρωτεύουσα Αθήνα όπου διευθύνει πρώτος το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, δωρεά των Βλάχων. Έργα του στην Αθήνα είναι το μνημειώδες κτίριο του Πολυτεχνείου, το Αρσάκειο και οι ναοί της Αγίας Ειρήνης, του Αγίου Κωνσταντίνου και του Αγίου Διονυσίου των Καθολικών. Στην Πάτρα ο μητροπολιτικός ναός του Αγίου Ανδρέου. Σχεδιάζει επίσης το βραβευμένο μνημείο *Πανελλήνιον Ηρώον* το οποίο προικοδοτεί με πλούσιο κληροδότημα και την εντολή να ανεγερθεί αυτό στη γενέτειρά του Θεσσαλονίκη, στην κορυφή του Σεΐχ Σου, όταν απελευθερωθεί. Το 1956 ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής και ο Θεσσαλονικιός υπουργός Παιδείας Πέτρος Ξ. Λεβαντής τροποποίησαν με νόμο τις διατάξεις του κληροδοτήματος και με τα χρήματά του ανήγειραν το μεγάλο Στάδιο που ονόμασαν προς τιμήν του Καυταντζόγλειο.

Τον πληθυσμό της Θεσσαλονίκης, της Νάουσας, της Κασσάνδρας, της περιοχής Λαγκαδά, της Καλαμαριάς και της Πιερίας σφαγίασε από το 1821 έως το 1822 ο Μεχμέτ Εμίν πασάς, αποκαλούμενος Εμπού-Λουμπούτ, κρανιοθραύστης. Πούλησε τα γυναικόπαιδα στα σκλαβοπάζαρα και αφάνισε δεκάδες πόλεις, κόμεις και χωριά. Ο Σουλτάνος Μαχμούτ τον τίμησε εξαιρετικά και τον όρισε Ρούμελη-Βαλεσή το 1823. Μετά έναν μόλις χρόνο, όμως, τον καθήρεσε, τον έθεσε υπό περιορισμόν στην Αδριανούπολη και δήμευσε όλη την μυθική περιουσία που είχε αρπάξει από τους Έλληνες. Αλλά το 1825 ο Σουλτάνος άλλαξε γνώμη και διέταξε να του επιστραφούν όλα τα περιουσιακά στοιχεία του τα οποία είχαν δημευθεί στη Θεσσαλονίκη. Το φιρμάνι του τα καταγράφει: δύο δούλες Ελληνίδες, τρία σάλια λαχούρι, δύο χρυσοκέντητες γούνες, ένα χρυσοκέντητο εφίππιο, 23 σκηνές, επτά καΐκια και δύο πολεμικά πλοία.

Εντωμεταξύ ο τόπος παράμενε ακόμη ερημωμένος, τα χωράφια χέρσα, πολλές εκκλησιές πυρπολημένες και οι Έλληνες της Θεσσαλονίκης, κατεστραμμένοι πια, δεν μπορούσαν να πληρώσουν φόρους. Ο Σουλτάνος λαμβάνει μέτρα. Στο επόμενο.

N. I. Μέρτζος